

<https://doi.org/10.26565/2074-8167-2024-55-01>

УДК 37.014.3:37.016:502/504

Іван Михайлович Безена

кандидат філософських наук, доцент,
завідувач кафедри соціально-гуманітарної освіти ¹,
ivanbezen@ukr.net <https://orcid.org/0000-0002-7169-2038>

Ірина Семенівна Карпань

кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарної освіти,
irinakarpan2@gmail.com <https://orcid.org/0000-0002-1921-5373>

¹Комунальний заклад вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради», вул. Володимира Антоновича, 70, м. Дніпро, 49006, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЇ ЗМІСТУ ШКІЛЬНОЇ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ: ДІЯЛЬНІСТЬ ВИЗНАЧНИХ УКРАЇНЦІВ ТА ОЛЮДНЕННЯ ІСТОРІЇ МИНУЛОГО

У науковій статті проаналізовано освітні і управлінські процеси направлені на реалізацію Концепції «Нова українська школа», яка визначила ключові питання осучаснення змісту і розбудові якісної освіти через компетентні сні лінії у Державному стандарті базової середньої освіти, навчальних програм та підручників з історії. Актуальними в окреслених процесах є питання змісту історичних знань здобувачів освіти, які мають сформуватися на основі сучасних наукових досліджень і об'єктивних історичних прикладах й процесах, фактах, подіях, відомостях та діяльності знакових історичних постатей української історії. Саме ці дослідницькі й навчальні конструкти сприятимуть розвитку критичного мислення й дослідницьких якостей у сучасної особистості, шляхами групової та індивідуальної дослідницької роботи, впровадження новітніх освітніх проектів та заходів з виховання, розвиваючих дидактичних технологій. Такі форми освітньої роботи будуть підвищувати індивідуальне розуміння історичних процесів, розвиватимуть постійний інтерес молоді до вивчення вітчизняної та світової історії, формуватимуть активного громадянина України, патріота української держави, активного учасника демократичних процесів в країні.

Автори дослідження поставили мету розглянути окремі контури змісту історичної освіти, які закладено у зміст навчальної програми та модельних навчальних програм, які формують нову деколонізаційну канву викладу історії України через історичні віхи розвитку. Ми застосували різні методи наукового дослідження освітніх процесів в змісті вивчення історії та історичних процесів розвитку й діяльності людини в українських землях. Для цього сприяли наступні методи дослідження: аналіз, синтез, співставлення, прогнозування та критичне осмислення й моделювання.

За результатами наших розвідок, ми дійшли наступних загальних висновків: на сучасному етапі розвитку історичної науки та історичної освіти є глибока потреба переосмислити й позбавитись колоніальних концептів і оцінок минулої історії та її діяльнісних постатей, які ще є у змісті української історії. Постала нагальна суспільна потреба через російську агресію, їх ідеологію «руського міра», яка проявляється у зазіханні на нашу минулу історичну пам'ять і надбання української культури. Окрім того зокрема, постала необхідність переглянути зміст історичної галузі знань та зміні концептуальних засад викладання і навчального дослідження історії України в контексті загальноосвітніх процесів.

Ключові слова: українська історія, зміст історичної освіти, шкільні підручники, навчальні програми, державні стандарти, сталий розвиток особистості, історична пам'ять.

Як цитувати: Безена І.М., Карпань І.С. Трансформації змісту шкільної історичної освіти: діяльність визначних українців та олюднення історії минулого. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2024. №55. С. 6-15. <https://doi.org/10.26565/2074-8167-2024-55-01>

In cites: Bezena, I., Karpan, I. (2024). Transforming the content of school history education: activities of prominent ukrainians and humanisation of the history of the past. *Scientific notes of the pedagogical department*. №55, 6-15. <https://doi.org/10.26565/2074-8167-2024-55-01> [in Ukrainian].

Постановка проблеми. Сучасна історична наука і освіта у змісті перспективних досліджень й навчальних програм з історії України, в науковій діяльності та середній і вищій освіті перебувають у стані критичних переосмислень. Окреслені процеси проходять через перегляд причинно-наслідкової оцінки історичних процесів в українських землях, їх історичної значимості в загальноєвропейському контексті через лінії національного інтересу та вибудовування наукового бачення української історії минулих часів.

Повномасштабне вторгнення російського агресора в Україну оголив наукову і освітню проблему із наукових досліджень й публічного викладу української історії, долаючи й відмежовуючись від російської постімперської та «совєтської» історіографії щодо змістового трактування нашої історії. Очиститись від неокolonіальних наративів та побачити власну національну історію в контекстах загально-світових історичних процесів, баченням ознак прагнення відродження державної незалежності, українського державотворення, побачити знакових національних особистостей, які боролись за українську ідентичність і державність. Адже, історична наука і освіта стали платформою агресивної гібридної агресії країни-колонізатора, країни-крадія минулого історичного коріння нашої державності та культури, країни, яка застосовує маніпулятивні практики у викладі історії Русі-України та подальших історичних подій в українських землях.

Реформа шкільної історичної освіти в Україні набирає нових обертів та переходить на рівень базової середньої освіти та її зміст, що відображається в площині змістових трансформацій базового рівня історичних дисциплін (історії України, Всесвітньої історії, інтегрованих курсів «Історія: Україна та світ»), далі постають на часі й реформа профільної освіти її змістові аспекти.

Мета дослідження. Автори цього дослідження окреслили наукові, педагогічні й методичні проблеми трансформацій в дослідницьких розвідках та викладі шкільного курсу історії, критичного переосмислення історичних процесів суспільного розвитку, діяльності

українського народу в контекстах історичних процесів.

Результати досліджень та публікацій.

Вказану проблему досліджують науковці України через загальні контексти комплексу змістових трансформацій наукових розвідок та програмних навчальних тем курсу історії, до їх числа входять: Л.Гріневич, О.Пометун, О.Удод, І.Смагін, А.Булда, К.Баханов, М.Култаєва та ін., які розглядають різні світоглядні виміри, оцінки практик педагогічної діяльності, осмислення обсягів навчальної інформації розміщеної в підручниках з вивчення історії, актуалізації форм критичного осмислення історичних процесів, дослідження тенденцій та практики супроводу шкільного курсу з історії. Наша тема дослідження перебуває в площині розвідок гуманітарних наук: філософії, педагогіки, методики навчання, психології тощо.

Основна частина дослідження. Українське суспільство, наукове середовище і національна освіта перебувають в стані динамічного розвитку, критичного переосмислення, змістових трансформацій розвитку направлених на євроінтеграцію й деколонізацію суспільного простору. У 2017 році в шкільній освіті було розпочато реалізацію знакової реформи, відповідно до Концепції «Нова українська школа» (далі – Концепція), що затвердив Кабінет Міністрів України (далі – КМУ), яка зорієнтована на новий зміст і якість середньої освіти. Уряд схвалив Концепцію реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» (далі – НУШ) на період до 2029 року. Стратегічно реалізація Концепції НУШ має створити глибинні умови для реформування загальної середньої освіти з урахуванням сучасного досвіду провідних країн та успішних освітніх систем держав світу. Було заплановано розроблення нових Державних стандартів загальної середньої освіти, які ґрунтуватимуться на компетентністному та особистісно-орієнтованому підході до навчання особистості.

В указаних нормативних актах було передбачено перехід до 12-річної середньої школи із трирічною профільною школою, що матиме два окремі вектори для розвитку особисто-

сті – академічне або професійне спрямування. Окрім того, паралельно було розпочато й реформування системи управління загальною середньою освітою, зокрема, школа вже отримує академічне право розробляти та впроваджувати власні освітні програми для всебічного розвитку особистості. Вказана Концепція передбачає важелі стимулювання особистого і професійного зростання педагога, надання йому академічної свободи, матеріального стимулювання, зокрема шляхом підвищення розрядів у Єдиній тарифній сітці [17; 28; 29]. Адже запит сучасної особистості й суспільства змінились, поточне діяльнісне життя людини потребує нового рівня «дихання», нових підходів із підготовки людини до самостійного життя та успішної самореалізації.

Окресленим процесам стали прискорюючими факторами події повномасштабної російської агресії, високий запит/інтерес українського суспільства до знання історії України в глобальних вимірах, що значно оголили потреби у новій стратегії вибудовування досліджень і викладу власної історії українського народу, національної державності й осмисленням полікультурної спадщини, збереження національної пам'яті. Політичні, економічні, соціальні й культурні виклики, що виникли у зв'язку з повномасштабною збройною агресією, зумовили необхідність змін у чинних навчальних програмах з історії для закладів загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО), щоб не лише доповнити наявний навчальний матеріал інформацією про останні події, а й урахувати результати нових історіографічних досліджень та увиразнити наскрізні сюжетні лінії з історії минулого, що надають змогу пояснити/зрозуміти перебіг сучасних подій, подолати виклики часу.

Українське суспільство, науковці й освітяни все активніше ставлять питання щодо чітких ліній трансформації у національно орієнтованому викладі історії минулого та окресленні місії людини у історичних процесах. Дослідниця М. Култаєва висловила думку, що у багатьох розвинутих країнах світу загострюється питання про реформу школи і більш широко – про сенс і призначення освіти. Сьогодні, однією з візуалізацій «шляху світла» є безперервна освіта, необхідність якої для гідного існування людства [11, с.169]. Нове дослідницьке й освітнє бачення актуальності періодичних переосмислень історії минулого, його національно орієнтованого викладу з метою аргументованого публічного сприйняття цих думок, новітній наскрізний зміст програм іс-

торичної освіти від середньої до вищої освіти через глибинні контексти подолання колонізаційних ліній минулого нашого краю.

В зв'язку із окресленими контекстами актуалізуються глобальні й регіональні виклики/впливи, які визначаються особливими питаннями щодо викладу національної історії країни та формування громадян демократичної держави на загальних основах історичної пам'яті, критичного осмислення минулого й сьогодення української державності, демократії, свободи. «Шкільна освіта повинна ґрунтуватися на підставі серйозного академічного наукового знання. Історію не можна політизувати, але її треба обережно і зважено аналізувати. Школярі мають розуміти цінність своєї держави, місця, де живуть, того, що мають», відмічає дослідниця Л. Гриневич [8]. В світовій історії вже були приклади кризи колоніальної системи та процесів деколонізації в країнах, які отримали незалежність. Але сучасна українська історія показує нові публічні тенденції, причини появи російського неоколоніалізму та шляхи подолання 350-річного колоніального минулого українського краю.

Відповідно до законів України «Про освіту» та «Про повну загальну середню освіту», національна система середньої освіти має три рівні – початкова освіта, базова середня освіта та профільна середня освіта [15, 16]. Тому, виходячи із викладеного в рамках реформи загальної середньої освіти за Концепцією НУШ, Міністерством освіти і науки України (далі – регулятор або МОНУ) продовжується розроблення нормотворчих проектів для громадського обговорення, а після доопрацювання подаються на затвердження КМУ, до їх числа відносимо: Державний стандарт початкової освіти; Державний стандарт базової середньої освіти; Державний стандарт профільної середньої освіти (далі – Державний стандарт). Чинним законодавством передбачено, що Державні стандарти затверджуються і можуть переглядатися не менше одного разу на 10 років [15; 16]. Регулятор в сфері освіти і науки після цього затверджує типові навчальні програми та робочі навчальні плани, що в подальшому стає базовою основою змісту середньої освіти за відповідними галузями знання, МОНУ надає грифи на використання в освітній діяльності – модельним навчальним програмам з базових навчальних дисциплін «Історія України, «Всесвітня історія» (далі – програма), інтегрованим курсам «Історія: Україна і світ», навчальним підручникам, посібникам, атласам за галузями знання [7].

В той же час, необхідно відзначити, що регулятором визначено, що базова середня освіта має два навчальні цикли: 1).адаптаційний (5-6 класи), який представляє значущі сюжети історії України й світу від найдавніших часів до сьогодення та готує школярів до вивчення систематизованого курсу в історичній галузі; 2).базове предметне навчання (7-9 класи), в якому домінує проблемно-тематичний сюжет історії, що представляє згідно з історично-культурними періодами основних подій історії України та світу. Продовжуючи, регулятор унормував окремі питання змісту профільної середньої освіти, в якому взято такий же цикловий формат історичної освіти: 1).профільно-адаптаційний цикл (10 клас); 2).профільний (11-12 класи). Осмисливши окреслене відмічаємо, що обидва цикли в історичній освіті є проблемно-тематичними за наскрізними змістовими лініями, формами критичного осмислення й дослідження, засвоєння загального знання про історичні явища й процеси в українських землях, їх впливи на загальнонаціональний соціально-економічний розвиток наших територій.

МОНУ також визначено, що в окреслених циклових лініях й змісті історичної освіти у межах загальної річної кількості годин, учитель/вчителька самостійно визначають час для освітньої роботи над кожним розділом програми з історії, але не порушуючи при тому повноти завдань, визначених як результати і зміст навчально-пізнавальної діяльності здобувачів освіти певного року навчання [5; 6; 7;]. Для цього тематика практичних і творчих робіт укладена таким чином, аби дати змогу вчителю/вчительці диференціювати завдання в класі за рівнем складності теми та формами оцінювання результатів освіти. З метою підвищення ефективності навчання, зокрема розподілу навчального часу, програма пропонує синхронізувати вивчення матеріалів з історії України та Всесвітньої історії в 7–9 класах.

Організацію навчально-пізнавальної діяльності учнів/учениць за програмою з історії, учитель/вчителька мають відображати у календарно-тематичному плані або в робочій програмі, яку затверджує педагогічна рада закладу освіти. Вчитель/вчителька укладає робочу програму тоді, коли хоче вибудувати в межах навчальної програми власний алгоритм роботи з учнями/ученицями, зокрема акцентувати їх освітню увагу на певних навчальних цілях, змістових елементах, змінити послідовність вивчення матеріалу, додати матеріал з історії рідного краю, доповнити тематику практичних

і творчих робіт тощо. В окресленому контексті головним критерієм успішності/неуспішності роботи вчительки/вчителя за навчальною програмою є уміння налагодити творчу й креативну роботу учнівства з історичною орієнтацією на формування ключових і предметних компетентностей за результатами річного навчання, глибини освоєння минулих процесів історії українського народу та критичного осмислення вказаних процесів[1; 2; 3; 4].

Також регулятор визначає, що зміст навчального історичного матеріалу має базуватися на таких освітніх пріоритетах: науковість, національна спрямованість, хронологічна послідовність, логічність, людський вимір історії, постановка проблемних навчальних завдань, полікультурність; органічне й оптимальне дотримання пропорцій між суспільно-політичним, соціально-економічним, культурним та духовним складниками історичного процесу, загальнонаціональною історією, історичним краєзнавством, регіоналістикою і локальною історією; виокремлення історії повсякдення, мікроісторії та знакових особливостей трансформації рівня життя населення відповідно до подій історії, що відбувалися в Україні та світі.

Переходячи до практичної площини із переосмислень історичних процесів в українській історичній освіті, регулятором виокремлено деякі питання у викладі нашої історії в форматі окремих концепцій. Сьогодні, за чинною навчальною програмою, історична освіта в середній освіті вибудована наступним чином: 7 клас – історія Середньовіччя; 8 клас – історія Нового часу (ранньомодерний період); 9 клас – історія Нового часу (модерний період); 10-11 класи, історія Новітнього часу. А до змістових трансформацій можна віднести наступні історичні етапи за роками навчання:

7 клас, відображено історію Русі-України, Волинсько-Галицького князівства («держави Романовичів»), українських земель у середині XIV – початку XVI ст. відповідно до здобутків сучасної зарубіжної та української історіографії [7; 10];

8 клас, концептуально переформатовано зміст ранньомодерної історії України, з огляду на нагальну потребу зв'язати між собою досвіди перебування українських земель у складі Речі Посполитої та Війська Запорозького / Гетьманщини, як генетично споріднених у розрізі державних інституцій, політичної культури, економіки, культури і повсякденного життя; впроваджено поняття-концепт «Козацька революція середини XVII ст.», який як найкра-

ще відповідає сутності цього історичного явища і протягом останнього десятиліття дедалі впевненіше набуває визнання в українській та світовій історіографії [7];

9 клас, значно осучаснено зміст викладу історії України так званого «довгого» XIX ст., де зроблено акцент і навчальну увагу на активних процесах українського націєтворення, розвитку мови і культури, українського націєствердження, розвитку світогляду «українського питання» [7];

10 клас, концептуально переформатовано зміст викладу історії України у XX столітті, з огляду на необхідність урахування й розуміння провідної тенденції новітнього століття – розпаду імперій і постання нових національних держав; при висвітленні Української революції зроблено особливий наголос на подіях 1917–1918 рр., зроблено акцент на закономірність постання національної держави – Української Народної Республіки (далі – УНР); внесено до програми погляд історичної науки на СРСР/СССР як на державу, де неоімперський спосіб організації/діяльності влади поєднувався з тоталітарним режимом нищення супротиву, та на Україну в складі СРСР/СССР як залежну/колонізовану територію; увиразнено геноцидну сутність «советской політики боротьби пролетаріата», «колективізації» і Голодомору як наслідку одночасної дії «большевицької»/«комуністической» та імперської практик; ширше представлено приклади проявів політики творення голоду в Світі; наголошено відповідальність правлячих режимів двох тоталітарних імперій – «комуністической» СРСР/СССР і нацистської Німеччини – за вчинення в Україні масових політичних й економічних репресій, геноцидів (Голодомору, Голокосту, геноциду народу рома, депортації кримськотатарського народу тощо), інших злочинів режимів проти жителів української землі [7];

11 клас, зорієнтовано школярів/школярок на вивчення не лише інструментів насильства, якого в XX ст. зазнавали українці, а й масового руху опору йому; підкреслено закономірність розпаду СРСР/СССР як «комуністической» імперії та відновлення незалежної національної держави – України, а також її державотворчу спадкоємність від УНР, правонаступництво сучасної України з УНР і УРСР/УСРСР; увиразнено антропологічний вимір української історії, сконцентровано увагу на проблемах національної ідентичності, змін суспільної свідомості, повсякдення, стратегій виживання; зроблено наголос на передумовах формування, консолідації впродовж XX –

початку XXI ст. української громадянської (політичної) нації, підкреслено особливу важливість історичного і культурного досвіду усіх народів, що проживали в минулому і мешкають нині на теренах України; ширше представлено роль і культурні надбання української діаспори як невід'ємної частини Українського народу; розширено просторові контексти української історії, з української перспективи осмислено загальні сюжети світової історії (національне державотворення в Білорусі, країнах Балтії та Закавказзя); передбачено окремим навчальним блоком розгляд сучасної російсько-української війни, зокрема її історичного коріння; запроваджено нові поняття та терміни, актуальні для розуміння сучасності («доктрина «русского міра»», «рашизм», «неоімперська політика» тощо); звернуто увагу на необхідність ширшого використання пізнавальних і виховних можливостей історичної біографістики, краєзнавства, локальної історії, мікроісторії тощо [7; 18; 19; 20; 21; 22; 23; 24; 31; 32; 33].

Найтяжчим випробуванням для української державності, її життєвості і стійкості є сучасна російська агресія, яка має гібридний характер та ставить під сумнів нашу історичну пам'ять, українську культуру та національну ідентичність. У веденні цієї варварської війни путінський режим особливу роль приділяє наскрізній фальсифікації історії, агресивній пропаганді ідей «русского міра», підтримки російської неоімперської свідомості та збурення шовіністичних настроїв у російських громадян [27; 28; 29; 30]. Тому, в умовах жорстокого протистояння агресивній російській антиукраїнській пропаганді, особливе значення набуває життєве питання збереження та розвитку української історичної науки й освіти, подальше формування в української учнівської молоді почуттів патріотизму, усвідомлення глибокого значення загальнолюдських цінностей та несприйняття імперської/неоімперської і шовіністичної ідеологій «русский мір».

При цьому, українська історична освіта має не тільки відбивати ідеологічні атаки російського режиму, а й послідовно продовжувати формування в учнівства національної історичної пам'яті, усвідомлення змісту нашої героїчної історії й значення загальнонаціональної єдності України та Українського народу з Європою, прихильності до прав людини та демократичних цінностей, прагнень євроінтеграції [26; 12; 13]. З цього погляду, навчальна програма з історії допускає зміну поняття «радянський» на «советський» у контекстах, що вказують на:

1) непритаманні для України, нав'язані керівним центром СРСР/СССР в Москві - політичні, економічні, соціальні та культурні практики («міровоззреніє советского человека», «советізація», «концепція «советский народ»» тощо); 2) негативізацію, спотворення/нівелювання більшовиками (комуністами) суспільних понять народної демократії: «ради», «радитися», «народовладдя», «вибори», «голосування», «всеобщій одобрямс» тощо [4; 5; 6; 1; 31; 32; 33]. Адже на питання деколонізації змісту історії України вже ведуться громадські обговорення законопроектів та вже прийнято Закон України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімів», який визначив практичні кроки у окресленні історичних тем/процесів для сучасних переосмислень й поглибленню досліджень «білих плям/тем» та «забутих подій/постатей» в історії українського народу [18; 19; 20; 21]. Адже більше ніж трьохсотп'ятидесятирічне колоніальне минуле не так просто подолати, а не подолавши його, ми не матимемо європейського й демократичного майбутнього української державності.

Дослідник з історії Я. Грицак відмічає, що «... залишається надія. Вона полягає в тому, що в українському суспільстві було і залишається сильне замовлення на зміни. Як і Росія, Україна застрягла в своєму минулому. Але на відміну від Росії, вона продовжує зі своїм минулим боротися» [9, с. 597]. То ж виходячи із реалій сьогодення, перед історичною наукою та історичною освітою постають важливі стратегічні задачі, які необхідно розглянути, розв'язати та розставити всі крапки над «і», побачити національні стратегії і перспективи й подолати внутрішні та зовнішні перешкоди/ризики у розбудові

української державності. В цих процесах актуалізується фаховий розгляд історичних процесів та діяльності знакових постатей, діяльність українців на всіх просторах світу й українських земель. По переду значні події переосмислень і відродження національної пам'яті.

Висновки. За результатами наших досліджень відмічаємо: 1).навчальні програми з історії в середній школі вже набули нового змістового наповнення й сучасного наукового викладу подій, процесів, світоглядів, постатей; 2).тематика, зміст викладу історичних процесів ще потребують нових дослідницьких розвідок забутого/невисвітленого простору української історії, протистоянні гібридним викликам країни-агресора; 3) людина, її життя й діяльність є основою і цінністю українського народу, національних меншин та корінних народів України, які жили, працювали й боролись із тоталітарними режимами імперської влади за свободу і незалежність українського краю; 4).потребує значного ресурсного підсилення й урізноманітнення дослідницький блок у змісті навчальних підручників, створення професійних освітніх ресурсних баз відомостей, які підсилять педагогіко-методичні аспекти практик проведення шкільних уроків з всесвітньої та української історії; 5).підвищуються суспільні вимоги до рівня педагогічної роботи на уроках історії, досягнення цілей шкільної історичної освіти та формування національно свідомого, громадянсько активного і патріотично налаштованого покоління українців; тощо. Час трансформацій має проходити динамічно й змістовно, який скріплюватиме єдність українського народу через спільне розуміння змісту нашої минулої історії та бачення перспектив української державності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бажан О. У чому полягає деколонізація в українському публічному просторі в умовах російсько-української війни? Інститут історії України Національної академії наук України. НУ «Києво-Могилянська академія». Київ. 2022. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/13cebfbab-c653-458f-8711-909368802427>
2. Безена І. Шкільний підручник з історії: від ідеї до готового продукту. *Наукові записки Центральноукраїнського педагогічного університету ім. В.Винниченка*. Серія: Педагогіка. 2023. С.20-26.
3. Безена І. Національна ідентичність особистості та сучасні трансформації у історичній галузі знань середньої школи.. *Наукові записки кафедри педагогіки*. №54, 2024. С. 6-14. URL; <https://doi.org/10.26565/2074-8167-2024-54-01>
4. Безена І., Карпань І. Трансформації змісту шкільної історичної освіти: вивчення подій та суспільного розвитку. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2023. Вип. 66. Том 1. 314 с. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/66-1-2>
5. Безена І., Савич А. Деколонізація змісту історичної освіти: питання національних інтересів та безпеки. *Суспільство та національні інтереси*. Електронний науковий журнал. №4 (4). 2024. С. 261-275. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sni/article/view/13907> DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-4\(4\)-261-275](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-4(4)-261-275)

6. Безена І. Савич А. Деколонізація змісту історичної науки і освіти: стратегічні питання національних інтересів та національної безпеки. *Суспільство та національні інтереси*. Електронний науковий журнал. №5 (5). 2024. С. 138-151. URL; <http://perspectives.pp.ua/index.php/sni/article/view/14634> DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-5\(5\)-138-151](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-5(5)-138-151)
7. Всесвітня історія. Історія України. (Інтегрований курс). 6 клас. Всесвітня історія. 7–9 класи. Історія України. 7–9 класи. Всесвітня історія. 10–11 класи. Історія України. 10–11 класи. Навчальні програми для закладів загальної середньої освіти. Затверджено та надано гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ Міністерства освіти і науки України № 698 від 03 серпня 2022 року). Київ: HREC PRESS, 2022. 260 с. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/navchalni-programi-dlya-6-9-klasiv>
8. Гриневич Л. «Не може бути історії, яка написана раз і на завжди», - Людмила Гриневич про реформу історичної освіти у школі. *Локальна історія*, вебсайт. 27.09.2024. URL; <https://localhistory.org.ua/texts/interviu/ne-mozhe-buti-istoriyi-napisanoyi-raz-i-nazavzhdi-liudmila-grinevich-pro-reformu-istorichnoyi-osviti-u-shkolakh/>
9. Грицак Я. Нарис історії України. Формування модерної нації XIX-XX ст. Київ. 2019. 654с.
10. Грушевський М. Історія України-Русі: в одинадцяти томах, дванадцяти книгах. Т. 9. Ч. 1. Київ: Наукова думка. 1996. 880с.. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Hrushevskiy/Istoriia_Ukrainy-Rusy_Tom_IX_Knyha_1/
11. Култаєва М. Філософсько-педагогічні розвідки Яна Амоса Коменського і Григорія Сковороди: нагадування про сенс і призначення освіти. *Філософія освіти*. Науковий збірник. 2017. №2 (21). С.169-192.
12. Малієнко Ю. Наскрізні вміння концепт Державного стандарту базової середньої освіти і ресурс підручникотворення. *Проблеми сучасного підручника*. Випуск 30. 2023. С. 66-72. <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2023-30-66-73>
13. Міхно О. Деколонізація української педагогічної біографістики: теоретичні контури. *Український педагогічний журнал*. 2024. №1 с. 104-113.
14. Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>
15. Про освіту. Закон України. 05 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
16. Про повну загальну середню освіту. Закон України. 16 січня 2020 року, № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
17. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р. URL; <https://www.kmu.gov.ua/npas/249613934>
18. Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімів. Закон України від 15.06.2023, №3097-IX. URL; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-20#Text>
19. Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті. Закон України від 09 квітня 2015 року № 314-VIII, URL; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-19#Text>
20. Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років. Закон України від 09 квітня 2015 року № 315-VIII, URL; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/315-19#Text>
21. Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей та молоді. Постанова Верховної Ради України від 12 травня 2015 року № 373-VIII, URL; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/373-19#Text>
22. Про Стратегію національно-патріотичного виховання. Указ Президента України від 18 травня 2019 року № 286/2019, URL; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text>
23. Про затвердження плану дій щодо реалізації Стратегії національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки. Постанова КМУ від 09 жовтня 2020 р. №932, URL; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2020-%D0%BF#Text>
24. Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641. Наказ МОНУ від 06 червня 2022 року № 527, URL; <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>
25. Січеславщина: На варті слова: Методичний посібник. Кам'янське: Видавництво «Дружко», 2022. 107 с. URL; <https://dobm.dp.ua/ebooks/sicheslavshhyna-na-varti-slova/>
26. Спільна історія для Європи без кордонів. Universitat Wien, *Austrian Chairmanship*, Council of Europe. November 2013 – May 2014. URL: <https://rm.coe.int/168065457a>
27. Смолій, В. Російські підручники з історії: школа ненависті і ворожнечі. Аналітична записка. Київ: НАН України. Інститут історії України, НАПН України. Інститут педагогіки. 2023. URL: <https://cutt.ly/wwwXrVrK>

28. Удод О. А. Російські підручники з історії як інструмент деконструкції української ідентичності. Протидія дезінформації в умовах російської агресії проти України: виклики і перспективи: тези доп. учасників міжн. наук.-практ. конф. (Харків, 12-13 груд. 2023р.); Наук.-дослід. ін-т публ. політики і соц. наук. Харків: НДІ ППСН, 2023. 371 с.
29. Удод О.А. Шкільна історична освіта як репрезентант політики пам'яті. *Національна та історична пам'ять*. 2013. Вип. 8. С. 8-13. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Ntip_2013_8_5
30. Шпорлюк Р. Формування модерних націй. Україна. Росія, Польща. Пер.з.англ. Г.Касьянова та ін.. Київ. Дух і літера. 2016. 552с.
31. #1932-1933: МИ ПАМ'ЯТАЄМО ...: метод. посіб. на допомогу учителю. Серія «Учитель: advanced level» / Безена І., Карпань І., Заржицька Е., Danijela Trškan; за ред. Сиченка В.. Дніпро-Любляна: КЗВО «ДАНО» ДОР», Україна - University of Ljubljana, Slovenia, 2020. 212.с. («Учитель: advanced level»). URL; <http://biblio-child.dp.ua/elektronni-knyhy>
32. #ЗА НАШУ І ВАШУ СВОБОДУ: колективна монографія. / Упорядники: І.М.Безена, І.С.Карпань, О.А.Дорошенко, Е.І.Заржицька; за ред. В.В.Сиченка. Дніпро: КЗВО «ДАНО» ДОР», 2021. 323.с. URL: <https://dobm.dp.ua/elektronna-biblioteka-dobm/>
33. Bodhi, S. R. (2022). The decolonial-historical approach in social sciences research: its methodological contours. *J. Tribal Intellect*. Collect. India. 6, 1–12. URL: <https://www.ticijournals.org/the-decolonial-historical-approach-in-social-research-its-methodological-contours/>

Стаття надійшла до редакції 26.09. 2024

Стаття рекомендована до друку 29.10. 2024

Bezena Ivan

Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Social and
Humanitarian Education ¹

ivanbezen@ukr.net <https://orcid.org/0000-0002-7169-2038>

Karpan Iryna

Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor,
Department of Social and Humanitarian Education ¹

irinakarpan2@gmail.com <https://orcid.org/0000-0002-1921-5373>

¹of the Dnipro Academy of Continuing Education of the Dnipropetrovsk Regional Council;
Dnipro, v. V. Antonovicha 70, 49006, Ukraine.

TRANSFORMING THE CONTENT OF SCHOOL HISTORY EDUCATION: ACTIVITIES OF PROMINENT UKRAINIANS AND HUMANISATION OF THE HISTORY OF THE PAST

The article analyses the educational and managerial processes aimed at implementing the New Ukrainian School Concept, which identified key issues of modernising the content and developing quality education through competent subjects in the State Standard of Basic Secondary Education, curricula and history textbooks. Relevant in these processes are the issues of the content of historical knowledge of students, which should be formed on the basis of modern scientific research and objective historical examples and processes, facts, events, information and activities of significant historical figures of Ukrainian history. It is these research and educational constructs that will contribute to the development of critical thinking and research skills in a modern personality through group and individual research work, the introduction of the latest educational projects and activities, and developing didactic technologies. Such forms of educational work will increase individual understanding of historical processes, develop a constant interest of young people in the study of national and world history, form an active citizen of Ukraine, a patriot of the Ukrainian state, and an active participant in democratic processes in the country.

The authors of the study set out to examine the individual contours of the content of historical education, which are included in the curriculum and model curricula that form a new decolonising framework for presenting the history of Ukraine through historical milestones. We used various methods of scientific research of educational processes in the content of studying history and historical processes of human development and activity in the Ukrainian lands. The following research methods contributed to this: analysis, synthesis, comparison, forecasting, critical reflection and modelling.

Based on the results of our research, we have come to the following general conclusions: at the present stage of development of historical science and historical education, there is a deep need to rethink and get rid of colonial concepts and assessments of past history and its figures that are still in the content of Ukrainian history. This urgent social need has arisen because of Russian aggression and their ideology of the 'Russian world', which manifests itself in the encroachment on our past historical memory and the heritage of Ukrainian culture. In addition, there is a need to reconsider the content of the historical field of knowledge and to change the conceptual foundations of teaching and research of the history of Ukraine in the context of global processes.

Key words: *Ukrainian history, content of historical education, school textbooks, curricula, state standards, sustainable personal development, historical memory.*

REFERENCES

1. Bazhan, O. (2022). What is decolonization in the Ukrainian public space in the conditions of the Russian-Ukrainian war? Institute of History of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine. National University "Kyiv-Mohyla Academy". Kyiv. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/items/13cebfab-c653-458f-8711-909368802427>. [in Ukrainian].
2. Bezena, I. (2023). School textbook on history: from idea to finished product. *Scientific notes of the Central Ukrainian Pedagogical University named after V. Vynnychenko. Series: Pedagogy*. P.20-26. [in Ukrainian].
3. Bezena, I. (2024). National identity of the individual and modern transformations in the historical field of knowledge of secondary school. *Scientific notes of the Department of Pedagogy*. No. 54, P. 6-14. URL; <https://doi.org/10.26565/2074-8167-2024-54-01>. [in Ukrainian].
4. Bezena, I., Karpan, I. (2023). Transformations of the content of school history education: the study of events and social development. *Current issues of the humanities: interuniversity collection of scientific works of young scientists of the Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University*. Drohobych: Helvetica Publishing House, Issue 66. Volume 1. 314 p. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/66-1-2>. [in Ukrainian].
5. Bezena, I., Savych, A. (2024). Decolonization of the content of history education: issues of national interests and security. *Society and national interests. Electronic scientific journal*. No. 4 (4). P. 261-275. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sni/article/view/13907> DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-4\(4\)-261-275](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-4(4)-261-275). [in Ukrainian].
6. Bezena, I., Savich, A. (2024). Decolonization of the content of historical science and education: strategic issues of national interests and national security. *Society and national interests. Electronic scientific journal*. No. 5 (5). P. 138-151. URL; <http://perspectives.pp.ua/index.php/sni/article/view/14634> DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-5\(5\)-138-151](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-5(5)-138-151). [in Ukrainian].
7. World history. History of Ukraine. (Integrated course). Grade 6. World history. Grades 7–9. History of Ukraine. Grades 7–9. World History. Grades 10–11. History of Ukraine. Grades 10–11. Curriculum for secondary education institutions. Approved and given the stamp "Recommended by the Ministry of Education and Science of Ukraine" (Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 698 dated August 3, 2022). Kyiv: HREC PRESS, 2022. 260 p. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/navchalni-programi-dlya-6-9-klasiv>. [in Ukrainian].
8. Grinevich, L. (2024). "There can be no history that is written once and for all", - Lyudmila Grinevich on the reform of historical education in school. Local History, website. 09/27/2024. URL; <https://localhistory.org.ua/texts/interviu/ne-mozhe-buti-istoriyi-napisanoyi-raz-i-nazavzhdi-liudmila-grinevich-pro-reformu-istorichnoyi-osviti-u-shkolakh/>. [in Ukrainian].
9. Hrytsak, Ya. (2019). An essay on the history of Ukraine. The formation of a modern nation in the 19th-20th centuries. Kyiv. 654p. [in Ukrainian].
10. Hrushevskiy, M. (1996). History of Ukraine-Rus: in eleven volumes, twelve books. T. 9. Part 1. Kyiv: Naukova Dumka. 880p. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Hrushevskiy/Istoriia_Ukrainy-Rusy_Tom_IX_Knyha_1/. [in Ukrainian].
11. Kul'taeva, M. (2017). Philosophical and pedagogical explorations of Jan Amos Comenius and Hryhoriy Skovoroda: a reminder of the meaning and purpose of education. *Philosophy of education. Scientific collection*. No. 2 (21). P. 169-192. [in Ukrainian].
12. Maliyenko, Yu. (2023). Cross-cutting skills concept of the State Standard of Basic Secondary Education and the resource of textbook creation. Problems of a modern textbook. Issue 30. P. 66-72. <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2023-30-66-73>. [in Ukrainian].
13. Mikhno, O. (2024). Decolonization of Ukrainian pedagogical biography: theoretical contours. *Ukrainian pedagogical journal*. No. 1 p. 104-113. [in Ukrainian].
14. On some issues of state standards of complete general secondary education. (2020). Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated September 30, No. 898. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartitiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>. [in Ukrainian].

15. On Education. Law of Ukraine. September 05, 2017. No. 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>. [in Ukrainian].
16. On Complete Secondary Education. Law of Ukraine. January 16, 2020, No. 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>. [in Ukrainian].
17. On Approval of the Concept of Implementation of State Policy in the Field of Reforming General Secondary Education "New Ukrainian School" for the Period Until 2029. Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 14, 2016 No. 988-p. URL; <https://www.kmu.gov.ua/npas/249613934>. [in Ukrainian].
18. On the condemnation and prohibition of the propaganda of Russian imperial policy in Ukraine and the decolonization of toponymy. Law of Ukraine dated June 15, 2023, No. 3097-IX. URL; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-20#Text>. [in Ukrainian].
19. On the legal status and commemoration of the fighters for the independence of Ukraine in the 20th century. Law of Ukraine dated April 9, 2015 No. 314-VIII, URL; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-19#Text>. [in Ukrainian].
20. On the perpetuation of the victory over Nazism in the Second World War of 1939-1945. Law of Ukraine dated April 9, 2015 No. 315-VIII, URL; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/315-19#Text>. [in Ukrainian].
21. On honoring the heroes of the ATO and improving the national-patriotic education of children and youth. Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine dated May 12, 2015 No. 373-VIII, URL; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/373-19#Text>. [in Ukrainian].
22. On the Strategy of National-Patriotic Education. Decree of the President of Ukraine dated May 18, 2019 No. 286/2019, URL; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#Text>. [in Ukrainian].
23. On approving the action plan for the implementation of the Strategy of National-Patriotic Education for 2020-2025. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated October 9, 2020 No. 932, URL; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2020-%D0%BF#Text>. [in Ukrainian].
24. On some issues of national-patriotic education in educational institutions of Ukraine and recognition as invalid the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 16.06.2015 No. 641. Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated June 06, 2022 No. 527, URL; <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>. [in Ukrainian].
25. Sicheslavshchyna: On guard of the word: Methodological manual. Kamianske: Publishing house "Druzhko", 2022. 107 p. URL; <https://dobm.dp.ua/ebooks/sicheslavshchyna-na-varti-slova/>. [in Ukrainian].
26. Common history for a Europe without borders. Universitat Wien, Austrian Chairmanship, Council of Europe. November 2013 – May 2014. URL: <https://rm.coe.int/168065457a>. [in Ukrainian].
27. Smolii, V. (2023). Russian history textbooks: a school of hatred and enmity. Analytical note. Kyiv: NAS of Ukraine. Institute of History of Ukraine, NAPS of Ukraine. Institute of Pedagogy. URL: <https://cutt.ly/wwXxVrK>. [in Ukrainian].
28. Udod, O. A. (2023). Russian history textbooks as a tool for deconstructing Ukrainian identity. Counteracting disinformation in the context of Russian aggression against Ukraine: challenges and prospects: theses of additional participants of the int. scientific-practical conference (Kharkiv, December 12-13,); Scientific-research inst. of public policy and social sciences. Kharkiv: Research Institute of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2023. 371 p. [in Ukrainian].
29. Udod, O. A. (2013). School historical education as a representative of memory policy. National and historical memory. Issue 8. P. 8-13. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&S21P03=FILE=&S21STR=Ntip_2013_8_5. [in Ukrainian].
30. Shporlyuk, R. (2016). Formation of modern nations. Ukraine. Russia, Poland. Trans. from English. G. Kasyanov et al.. Kyiv. Spirit and letter. 552p. [in Ukrainian].
31. #1932-1933: WE REMEMBER ...: method. manual. to help the teacher. Series "Teacher: advanced level" / Bezena I., Karpan I., Zarzhitska E., Danijela Trškan; ed. Sichenko V.. Dnipro-Ljubljana: KZVO "DANO" DOR, Ukraine - University of Ljubljana, Slovenia, 2020. 212.p. ("Teacher: advanced level"). URL; <http://biblio-child.dp.ua/elektronni-knyhy>. [in Ukrainian].
32. #FOR OUR AND YOUR FREEDOM: collective monograph. / Compiled by: I.M. Bezena, I.S. Karpan, O.A. Doroshenko, E.I. Zarzhitska; ed. V.V. Sichenko. Dnipro: KZVO "DANO" DOR, 2021. 323.p. URL: <https://dobm.dp.ua/elektronna-biblioteka-dobm/>. [in Ukrainian].
33. Bodhi, S. R. (2022). The decolonial-historical approach in social sciences research: its methodological contours. *J. Tribal Intellect*. Collect. India. 6, 1–12., URL: <https://www.ticijournals.org/the-decolonial-historical-approach-in-social-research-its-methodological-contours/>

The article was received by the editors 26.09. 2024

The article is recommended for printing 29.10. 2024